

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292. Ефективна економіка. 2022. № 8.

DOI: 10.32702/2307-2105.2022.8.31

УДК 339.972

О. Д. Дон,

к. е. н., доцент кафедри економіки та управління національним господарством, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

ORCID ID: 0000-0003-1062-1671

С. Н. Абдуллаєва,

*бакалавр спеціальності «Міжнародні економічні відносини»,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара*

ORCID ID: 0000-0002-4451-8835

ЗОВНІШНЯ ЗАБОРГОВАНІСТЬ КРАЇН СВІТУ

O. Don,

PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Economics and Management of National Economy, Oles Honchar Dnipro National University, Dnipro

S. Abdullaieva,

Bachelor of specialty "International economic relations", Oles Honchar Dnipro National University, Dnipro

EXTERNAL DEBT OF THE COUNTRIES OF THE WORLD

У статті розглянуто зовнішню заборгованість країн світу та переваги щодо її зменшення. Величина державного боргу є важливим

показником економіки країни, оскільки його обслуговування потребує коштів з бюджету. Сума державного зовнішнього боргу обтяжує національну економіку, фінансову сферу та подальший економічний розвиток країни. В усі часи, проблема зовнішньої заборгованості мала актуальне значення, оскільки повна реалізація суверенітету держави можлива лише за певної економічної незалежності.

Глобалізація світової економіки та фінансів призводить до запозичень на міжнародному борговому ринку та сприяє підвищенню його ролі у системі світових фінансів. За останні роки відбулося збільшення міжнародного боргового ринку, а сукупний обсяг зовнішнього боргу у світовому масштабі, досяг 100% світового ВВП. Управління державним боргом полягає в забезпеченні платоспроможності держави, тобто можливості погашення боргів.

The size of the state debt is an important indicator of the country's economy, since servicing the state debt requires funds from the budget. One of the important tools used by the state for the effective development of its economy is a reasonable debt policy. Foreign borrowing by the state, especially with a transition economy, can, on the one hand, initiate the growth of production, develop new technologies, smooth out social problems during the crisis in the country, and, on the other hand, lead the state step by step to the so-called "debt loop".

Each state has its own budget, which it uses to realize its needs. The main goal of the budget is to cover all the necessary needs of the state. The government uses direct and indirect influence on the economy, which must be thought out so that the economy of the state does not have a recession. When drawing up an economic plan for the coming year, the state calculates it to be balanced in terms of income and expenses.

Globalization of the world economy and finance led to an increase in the balance of borrowings on the international debt market and contributed to increasing its role in the world financial system. Over the past twenty years, the

volume of the international debt market has increased by an order of magnitude, and the total volume of external debt on a global scale, including both market and non-market borrowings, initially reached about 100% of world GDP.

The amount of the state foreign debt burdens the national economy, the financial sphere and the further economic development of the country. At all times, the problem of foreign debt was of urgent importance, since the full realization of the sovereignty of the state is possible only with certain economic independence. The object of the study: international debt and the benefits of its reduction.

The purpose of the work: to identify the advantages of reducing the external debt of the countries of the world based on the analysis of statistical information.

The results of the research are applied in nature, because they provide informational and analytical support for reforming the sphere of international economic relations during the implementation of economic policy at the national level; allow to systematize information and determine strategic priorities for the development of this field.

Ключові слова: державний борг, динаміка зовнішньої заборогованості країни, розмір боргу, ЄС, ВВП, переваги скорочення боргу.

Keywords: state debt, dynamics of the country's external indebtedness, size of debt, EU, GDP, advantages of debt reduction.

Постановка проблеми. Величина державного боргу є важливим показником економіки країни, оскільки його обслуговування потребує коштів з бюджету. Одним із важливих інструментів, які використовується державою для ефективного розвитку економіки країни, є розумна боргова політика. Зовнішні запозичення держави, особливо країн з економікою, що розвивається можуть, з одного боку, як ініціювати зростання виробництва, розвивати нові технології, згладжувати соціальні проблеми в період кризи в

країні, так і, з іншого боку, привести державу поступово до так званої "боргової петлі", з усіма негативними наслідками, що з цього випливають.

Сума державного зовнішнього боргу, обтяжує національну економіку, фінансову сферу та подальший економічний розвиток країни. В усі часи, проблема зовнішньої заборгованості, мала актуальне значення, оскільки повна реалізація суверенітету держави можлива лише за певної економічної незалежності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням щодо формування державного боргу займалися такі західні економісти: М. Браунриг, С. Вайнтрауб, Х. Джонсон, О. Екстайн, Дж. Кейнс, А. Лаффер, А. Лернер, Р. Масгрейв, Д. Рікардо, А. Сміт, М. Фрідман та інші. Серед дослідників варто відмітити українських вчених, в працях яких висвітлюються теоретичні питання державного боргу: Т.Г.Бондарук, О.Д.Василик, А.С. Гальчинський, В.В. Корнеєв, Г.В. Кучер, О.В.Плотніков, В.О. Степаненко, В.М. Суторміна, В.М.Федосов.

Постановка завдання. Метою дослідження є виявлення переваг зменшення зовнішньої заборгованості країн світового господарства.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах фінансово-економічної глобалізації швидкими темпами збільшується обсяг боргових операцій на міжнародному фінансовому ринку, а зовнішньоборгова проблематика вже багато років перебуває у центрі уваги найвпливовіших міжнародних організацій.

Обрані державою шляхи розвитку в галузі бюджетної, боргової та валютної політики, безумовно, впливають на розвиток економіки країни. Державний борг здійснює вплив на економічне зростання, рівень інфляції, обіг грошей у країні, ставки рефінансування, рівень зайнятості, обсяг інвестицій у реальний сектор економіки та у розвиток країни загалом, тобто його наявність призводить до скорочення інвестиційних ресурсів в економіці, порушення процесів відтворення та зниження економічного зростання.

Пандемія Covid-19 та її наслідки підвищили обсяг загальносвітового боргу на 32 трлн доларів у 2020 р. до 290,6 трлн доларів на чолі з державним і нефінансовим корпоративним боргом, який продовжив зростання й у 2021 р. За розрахунками фахівців Інституту міжнародних фінансів (ІМФ), це складає 355% світового ВВП. Такі високі темпи приросту боргу стали рекордними. Для порівняння, у 2019 р. додалося \$10,8 трлн, у 2018 р. - \$3,3 трлн [6].

У 2020 р. у спробах підтримати економіку, що руйнується під впливом глобальної пандемії, центральні банки різних країн пішли на безпрецедентне зниження відсоткових ставок, а уряди взяли на нарощувати державні витрати. І стабільні ринки, і ринки, що розвиваються шукають ідеальний баланс. Хоча економічне відновлення може змусити деякі уряди розпочати розробку стратегій для скасування стимулів, це може збільшити ризик дефолту та банкрутства. Але занадто довге очікування може призвести до громіздкого боргового навантаження. На рисунку 1 зображена динаміка загального державного боргу країн світу, трлн дол США [4].

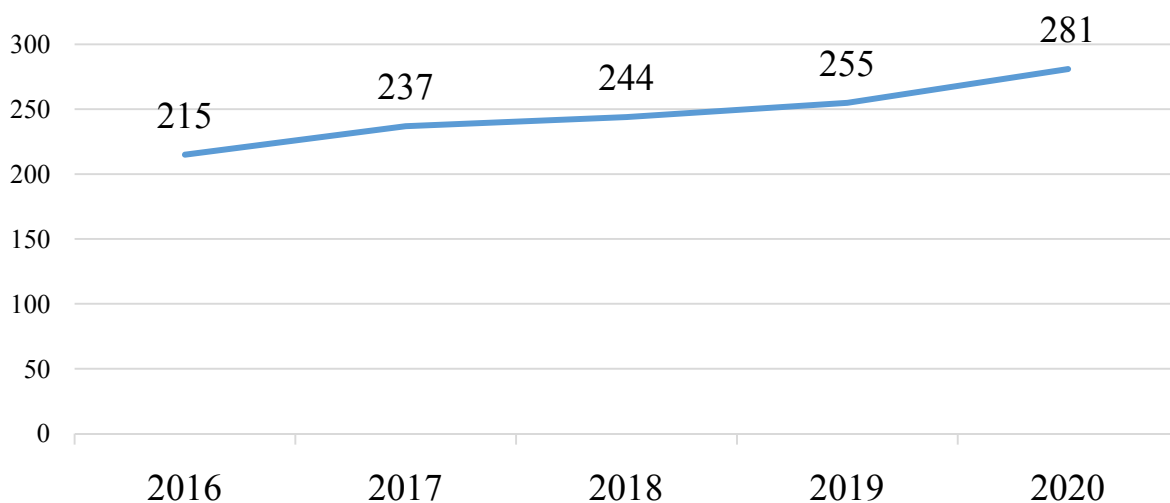

Рис. 1. Динаміка загального державного боргу країн світу, трлн дол США

Згідно даних рис. 1 можна зробити висновок, що зовнішній державний борг має динаміку до зростання з 215 дол США у 2016 р. до 281 трлн дол США у 2020 р., або на 66 трлн за вказаний період, що свідчить про збільшення запозичень державами. Темпи збільшення зовнішнього боргу мають нерівномірний характер, найбільше значення прослідковується у 2019 -2020 рр. і складає 26 трлн дол США [6].

Збільшення відношення боргу нефінансової галузі до ВВП у Франції, Іспанії та Греції було одним із найсильніших у зрілих економіках, оскільки уряди швидко нарощували запозичення. На рисунку 2 відображена динаміка державного борга в країнах Європи [3].

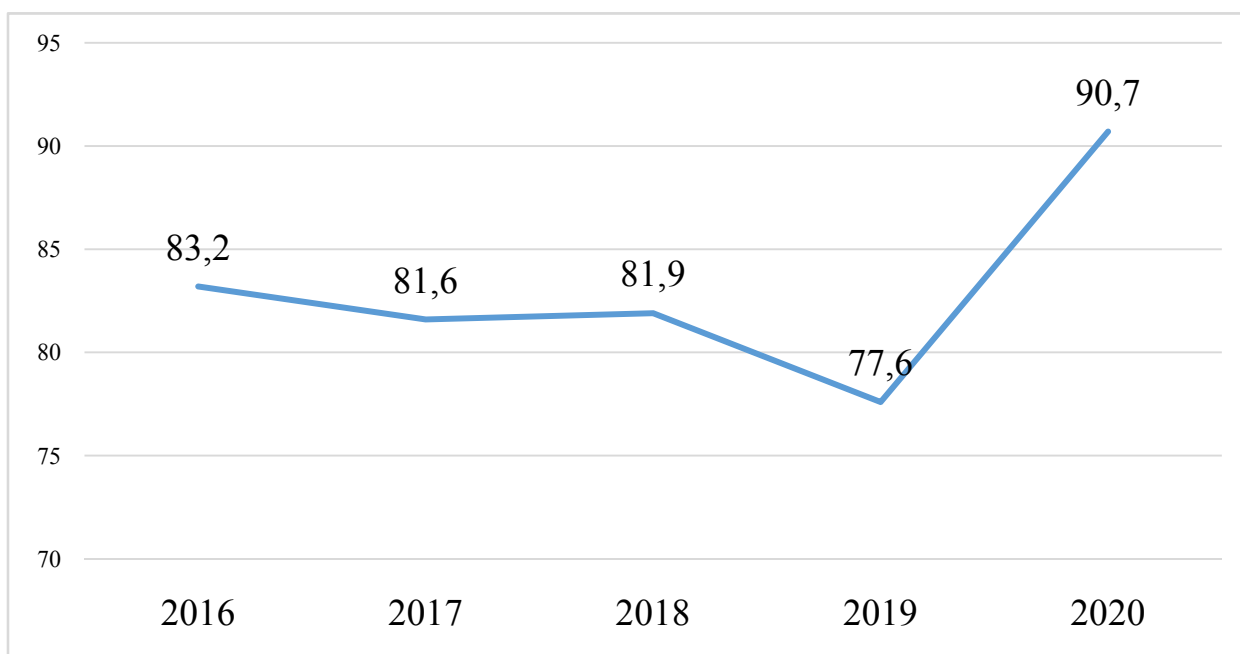

Рис. 2. Динаміка державного борга в країнах Європи, % ВВП

Згідно даних рис. 2, рівень державного боргу у країнах Європи зростає, найбільше збільшення зовнішнього боргу було зафіксоване у 2020 р., коли у порівнянні з попереднім роком зовнішній борг до ВВП склав найбільшу різницю, тобто 13,1%. ЄС займає третє місце серед лідерів-країн боржників.

Майже половина приросту боргового тягаря припала на розвинені економіки. Серед лідерів - США, Японія, країни Єврозони, Велика Британія, Південна Корея. Так, у Великій Британії та Франції за останній рік рівень держборгу до ВВП досяг 100,5 % та 116% відповідно [5].

Аналітики вказують на те, що у збільшенні обсягу боргу немає нічого незвичайного, боргова економіка - вже давно наша реальність. Інша справа - здатність його обслуговувати, чи то приватна особа, чи компанія, чи держава, а з цим якраз і можуть виникнути проблеми. В таблиці 1 представлено показники державної заборгованості країн у 2021 р. [7].

Таблиця 1. Показники державної заборгованості країн у 2021 р.

№	Країна	Сума державного боргу, млн дол США	% від ВВП
1	Пакистан	161000	98,7
2	Єгипет	327,070	89,98
3	Туреччина	286,923	39,77
4	Ірак	113970	84,21
5	Україна	93000	60,75

В основній групі ризику країни з мінімальними кредитними рейтингами, а також ті, що вже пережили технічні дефолти у 2020 році. Це більшість країн тропічної Африки. У Латинській Америці це, насамперед, Венесуела та Еквадор. З-поміж великих країн Азії та Сходу - Пакистан, Єгипет, Туреччина, Ірак. У Європі – Україна.

Через пандемію різко посилюється ризик кризи рефінансування: багато країн і компаній вже не в змозі залучити нові позики, щоб розрахуватися за тим, що вже набрали. А оскільки Міжнародний валютний фонд та Світовий банк витратили чимало коштів на антикризові програми, хто зможе надати нові кредити, поки що не дуже зрозуміло [4].

Серед ринків, що розвиваються найбільші побоювання у експертів викликають Ліван, Китай, Малайзія і Туреччина: там найбільше зростання боргу нефінансового сектору. Навіть за рекордно низьких ставок зниження держдоходів зробило обслуговування кредитів «набагато більш обтяжливим».

Державний борг часто аналізують саме через співвідношення боргу та ВВП. Так, найнижче співвідношення держборгу та ВВП – 1% було зафіксоване у Гонконгу. Лідером у світовому списку залишається Японія із співвідношенням держборгу та ВВП у розмірі 257%. У країни цей показник перевищив 100% у 1990-х роках, а у 2010 р. країна стала першою розвиненою економікою, де співвідношення досягло 200%. В таблиці 2 представлено розмір державного боргу в деяких країнах у 2021 р. [7].

Таблиця 2. Розмір державного боргу в деяких країнах, 2021 р.

№	Країна	Державний борг, млн дол США
1	Японія	0,9
2	Греція	0,38
3	Португалія	0,26
4	Італія	0,24
5	Бутан	2,33
6	Кіпр	0,21
7	Бельгія	0,45
8	США	0,19
9	Іспанія	1,24
10	Сінгапур	0,25

Деякі фахівці вважають, що надмірні запозичення призведуть до підвищення витрат на погашення відсотків у довгостроковій перспективі. Це,

у свою чергу, може негативно вплинути на економічне зростання та інвестиції в державний сектор. Однак ця теорія навряд чи стане реальністю найближчим часом.

Сучасні уряди беруть позики з різних джерел, коли поточні доходи не відповідають державним видаткам. Таким чином, державний борг - це позики, які бере уряд для фінансування своєї діяльності, коли інші джерела державного доходу не відповідають вимогам. У цьому ширшому сенсі доходи від таких державних запозичень становлять державний дохід.

Загострення проблеми глобалізації зовнішньої заборгованості перешкоджає відновленню стабільності та досягненню сталого зростання сучасної світової економіки. У зв'язку з цим нині особлива увага приділяється питанням регулювання та контролю за різними сторонами діяльності міжнародного боргового ринку [2].

Однак, оскільки борг має бути погашений разом із відсотками, у яких він позичений, він не є доходом. Скоріше, це є державними витратами. Державний борг виникає, коли уряд надає позики та позичає у внутрішніх або зовнішніх банках, фізичних осіб чи країнах чи міжнародних установах, що надають позики.

Існують можливості, що сприяють зміцненню міжнародного авторитету та забезпеченню припливу інвестицій в країну, що послугує стійкому становину країни на міжнародному ринку капіталу. Відбувається підвищення довіри та валюти країни, тим самим зміцнюються зовнішньоторговельні зв'язки. Проте криза зовнішньої заборгованості може стати серйозним негативним чинником як економічного, так й політичного характеру. На обслуговування державного боргу спрямовуються великі кошти з державного бюджету, внаслідок чого виникає необхідність скорочення витрат на розвиток національного виробництва, а також на соціальні потреби, що, зрештою, негативно може вплинути на життєвий рівень населення. Набір можливих варіантів індивідуальний кожної країни і залежить як від її показників, так і від типу боргу, проте жоден із цих

варіантів не обходиться без урахування політичних, економічних пріоритетів та соціальних витрат.

Чим більша сума державного зовнішнього боргу, тим обтяжливіший його вплив на національну економіку, фінансову сферу та на подальший економічний розвиток країни. Розглядаючи вплив державного зовнішнього боргу на економіку країни, необхідно враховувати, що надмірне зростання державного зовнішнього боргу небезпечно для державного бюджету, міжнародної кредитоспроможності країни [1, с. 416].

Сучасні уряди беруть позики з різних джерел, коли поточні доходи не відповідають державним видаткам. Загострення проблеми глобалізації зовнішньої заборгованості перешкоджає відновленню стабільності та досягненню сталого зростання країн світового господарства. У зв'язку з цим нині особлива увага приділяється питанням регулювання та контролю за різними сторонами діяльності міжнародного боргового ринку.

На національному рівні регулювання зовнішньої заборгованості здійснюється різними національними інституціями: міністерством фінансів, центральним банком, а також спеціалізованими організаціями, так званими «агентствами з управління боргом». Необхідність суворішого регулювання на різних рівнях зовнішніх запозичень (міжнародному та національному) викликана тим, що швидке зростання зовнішньоборгового навантаження може спровокувати нову хвилю глобальної фінансово-економічної кризи за рахунок боргових криз окремих країн.

Забезпечення альтернатив реструктуризації. Перш ніж перейти до реструктуризації боргу, країни-боржники мають вивчити свою економічну політику, щоб побачити, які типи коригувань можна внести, щоб дозволити їм відновити виплати позик. Це може бути складно, якщо уряд наполегливий, оскільки вказівки, що робити, можуть підштовхнути їх до межі [5].

Прощення боргу може відбуватися через моральну небезпеку, пов'язану з тим, що країни-боржники звільнилися з ладу, але кредитори вважають списання боргу країни абсолютно останнім, чого вони хочуть.

Проте країни, які мають борги, особливо, якщо цей борг належить віддати такій організації, як Світовий банк, можуть домагатися його списання, якщо це призведе до економічної та політичної стабільності. Але невдалі дії держави можуть негативно вплинути на навколишні країни.

Уряди мають багато варіантів спроби зменшити борг. Протягом історії деякі з них дійсно працювали.

Монетизація, спосіб зменшення кредитного зобов'язання, країна зі своєю власною валютою завжди може просто створити стільки валюти, скільки вона має, щоб сплатити свої борги, якщо ці борги номіновані в її валюті. Це називається монетизацією боргу.

Однак існує межа того, скільки боргу можна монетизувати до того, як країна почне страждати від інфляції або, навіть, гіперінфляції. Зусилля монетизувати борги часто штовхають країни далеко за цей момент. Монетизація боргу також може знизити ймовірність кредиторів кредитувати країну, якщо інфляція значно знижує вартість погашення кредиторів [2].

Наступний метод, для зменшення боргу є маніпулювання процентними ставками. Підтримка низьких процентних ставок є одним із методів, які уряди використовують для стимулювання економіки, отримання податкових надходжень і, зрештою, зменшення державного боргу. Низькі відсоткові ставки дозволяють приватним особам і підприємствам брати гроші в борг.

Низькі процентні ставки були в основі політики Сполучених Штатів, Європейського Союзу, Сполученого Королівства та інших країн під час економічного стресу, з певним успіхом. При цьому відзначається, що процентні ставки, які тривалий час тримаються на рівні нуля або близьких до нього, не виявилися панацеєю для урядів, які страждають від боргів.

Одним із способів скоротити борг є скорочення витрат. По-перше, у кожного уряду є власний виборець, який боротиметься зі зусиллями, спрямованими на скорочення цих видатків, що робить скорочення видатків політично важким. По-друге, якщо це буде зроблено під час серйозного економічного спаду, скорочення витрат може завдати шкоди економіці через

негативний ефект мультиплікатора. Це може скоротити дохід настільки, що це може фактично погіршити здатність погасити борги, тому скорочення витрат має бути обережним.

Підвищення податків є наступним методом зменшення державного боргу, уряди часто збільшують податки, щоб оплатити витрати. Податки можуть включати федеральний податок, податок штату та, в деяких випадках, місцевий податок на прибуток та підприємницьку діяльність. На рисунку 3 зображені переваги погашення зовнішнього боргу [8].

Рис. 3. Переваги погашення зовнішнього боргу

За замовчуванням, невиконання боргу, яке має включати банкрутство та/або реструктуризацію платежів кредиторам, є поширеною і часто успішною стратегією скорочення боргу.

Методи урядів зменшення державного боргу, фіскальна та монетарна політика – це галузі, де кожен має свою думку, але мало хто може погодитися з будь-якою ідеєю. Хоча скорочення боргу та стимулювання економіки є

загальними цілями більшості урядів у розвинутих країнах, досягнення цих цілей часто передбачає тактику, яка видається взаємовиключною, а іноді й прямо суперечливою.

Висновки з проведеного дослідження. Хоча існує безліч методів, які країни використовували в різний час і з різним ступенем успіху, не існує чарівної формули для зменшення боргу, яка є однаково ефективною для кожної країни в окремому випадку.

Загострення проблеми глобалізації зовнішньої заборгованості перешкоджає відновленню стабільності та досягненню сталого зростання сучасної світової економіки. У зв'язку з цим зараз особлива увага приділяється питанням регулювання та контролю за різними сторонами діяльності міжнародного боргового ринку. Найважливішим завданням економічної політики держав є пошук оптимального вирішення проблем бюджетного дефіциту та державного боргу.

Література

1. Міжнародна економіка: підручник / ред. : А.О.Задоя, В. М. Тарасевич. К: Центр учбової літератури, 2012. 416 с.
2. Юрій С. І. Фінанси: Підручник. 2-ге вид., перероб. і доп. Затверджено МОН. К. 2012. URL: <http://pidruchniki.com/19991130/finansii/finansii>
3. Сайт Європейського Союзу. URL: <http://www.eurunion.org>
4. Сайт Організації економічного співробітництва та розвитку. URL: www.oecd.org
5. Сайт Європейського банку реконструкції та розвитку. URL: www.ebrd.com
6. Сайт Statistical Office of The European Communities (EUROSTAT) URL: www.europa.eu.int/en/comm/eurostat/serven/par6/6som.html
7. Сайт Світового банку. URL: www.world-bank.org
8. Сайт ООН. URL: www.un.org

References

1. Zadoya, A.O. and Tarasevich, V. M. (2012), Mizhnarodna ekonomika [International economy], Center of Educational Literature, Kyiv, Ukraine.
2. Yuriy, S. I (2012), “Finance”, [Online], available at: http://pidruchniki.com/19991130/finansii/finansii_ua (Accessed 10 March 2022).
3. Website of the European Union (2022), “State debt indicators of countries, 2021”, available at: www.europa.eu.int, <http://www.eurunion.org> (Access date: 12 March 2022).
4. Organization for Economic Cooperation and Development website (2022), “State debt indicators of countries”, available at: www.oecd.org (Accessed 13 March 2022).
5. Website of the European Bank for Reconstruction and Development(2022), “The influence of foreign policy on the economic stability of countries”, available at: www.ebrd.com (Accessed 13 March 2022).
6. Website of Statistical Office of The European Communities (EUROSTAT) (2022), “Dynamics of the total public debt of all countries of the world”, available at: www.europa.eu.int/en/comm/eurostat/serven/par6/6som.html (Access date: 12 March 2022).
7. World Bank website (2022), “Changes in public debt”, available at: www.world-bank.org (Access date: 12 March 2022).
8. UN website (2022), “Advantages of debt repayment”, available at: www.un.org (Accessed 13 March 2022).

Стаття надійшла до редакції 03.08.2022 р.